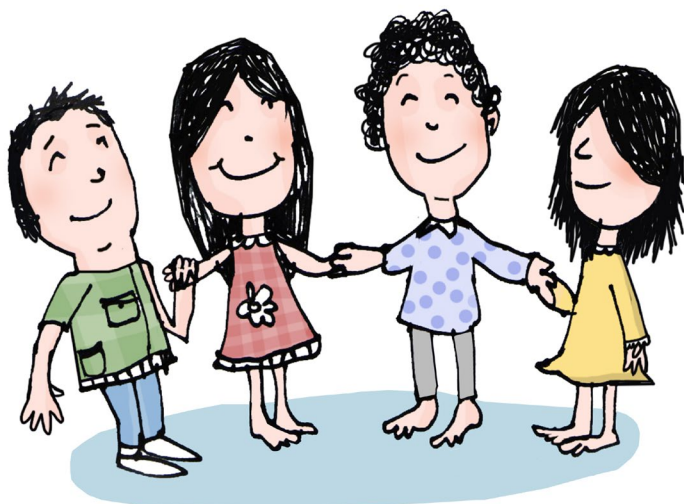

LASTE JA NOORTE KAASAMINE PROJEKTI “LAPSE HÄÄL!” NÄITEL

SISUKORD

Essõna.....	5
„lapse hääli“.....	7
Lapse õiguste konventsioon.....	10
Laste ja noorte kaasamine.....	12
Seminaride kirjeldus.....	14
Seminaride ülesehitus, meetodid, teemad ja ülesanded.....	15
Mängud ja harjutused.....	16
<i>Ringis nimi</i>	17
<i>Kolm korda nimi</i>	18
<i>Ringis palli viskamine</i>	18
<i>Kollimäng</i>	18
<i>Kätlemine</i>	19
Mängud energia tõstmiseks.....	20
<i>Sticky Chicken</i>	20
<i>Zip-zap-pao</i>	21
<i>6 x ring</i>	22
<i>Võrdhaarne kolmnurk</i>	22
<i>Pomm ja kilp</i>	22
<i>Kass tahab koju</i>	23
<i>Sim-sala-bim!</i>	24
<i>Kivi-paber-käärid</i>	25
Mängud keskendumiseks.....	25
<i>Sõrmeplaks</i>	25
<i>Stopp ja kõnni</i>	26
<i>Üks-kaks-kolm</i>	27
<i>Kolumbia hüpnootiseerija</i>	27
<i>Väitemängud</i>	28
Lapse õiguste õpetamine läbi erinevate meetodite.....	30
MTÜ Foorumteater.....	32
UNICEF.....	36
MTÜ Mondo.....	38
<i>Eesti Väitlusselts</i>	41
<i>Eesti Õpilasesinduste Liit</i>	43
Lapse õiguste monitooring.....	46
<i>Sillamäe Kannuka kool</i>	46
<i>Jõhvi Gümnaasium</i>	47
<i>Iisaku Gümnaasium</i>	49
<i>Avinurme Gümnaasium</i>	50
<i>Narva Paju kool</i>	51
<i>Kiviõli Vene kool</i>	52
Laste iseseisvad ülesanded.....	55
Projektis osalenud õpetajad.....	57
Kokkuvõte.....	59

Üssõna

Hea lugeja, Sinu ees on MTÜ Lastekaitse Liit "Lapse hääl!" projekti näitel loodud laste ja noorte kaasamise käsiraamat. Meil on hea meel, et oled asunud lugema meie käsiraamatut, sest järelkult soovid Sa laste ja noorte osalus- ja kaasamisvõimalustest rohkem teada saada. Käesolevas käsiraamatust leiad praktilisi näiteid ja harjutusi erinevas vanuses laste kaasamisest ning neile osalusvõimaluste loomiseks.

Soovime Sulle head avastamist!

Projekt „Lapse hääl!“ viidi läbi MTÜ Lastekaitse Liit eestvedamisel ajavahemikul 2013-2015. Projekt oli suunatud nii eesti kui ka vene õppekeelega koolidele Ida-Virumaal, kaasates otseselt õpilasi kuuest koolist: Jõhvi Gümnaasiumist, Narva Paju koolist, Iisaku Gümnaasiumist, Sillamäe Kannuka koolist, Avinurme Gümnaasiumist ja Kiviõli Vene koolist.

Projektist saab täpsemalt lugeda projekti „Lapse hääl!“ [kodulehel](#) ning soovi korral võtta ühendust projektijuhi Kiira Gornischeff'iga – kiira@lastekaitseliit.ee.

Projekti eesmärgiks oli edendada teadlikkust lapse õigustest ja lapse õiguste olukorrast Eestis. Seejärel kasutati saadud teadmisi laste ja noorte kaasamisel. Projekti raames kutsuti noori üles analüüsima oma õigusi, mõistmaks, kuivõrd on tagatud nende õigused noorte endi kodukohas. Kaasatavad noored olid vanuses 12-16.

Projekti raames toimusid seminarid projektis osalevate koolide õpilastele, igast koolist 8 õpilast. Seminare toimus kokku neli: kolm seminari nii eesti kui ka vene õppekeelega koolidele ning üks ühine seminar, mis tõi kokku kõikide koolide õpilased. Seminaridel õpiti koos lastega, mis on lapse õiguste konventsioon, selle peamised põhimõtted ning mida tähendab laste ja noorte kaasamine.

Viimaseks, ent üldse mitte vähemtähtsamaks tulemuseks on koguda sisendit lapse Õiguste Komitee täiendavaks raportiks, mida esitavad MTÜ-d iga viie aasta tagant. Alternatiivraport annab ülevaate sellest, missugune on lapse õiguste olukord Ida-Virumaal. Alternatiivraporti sisend tuleneb otseselt noorte

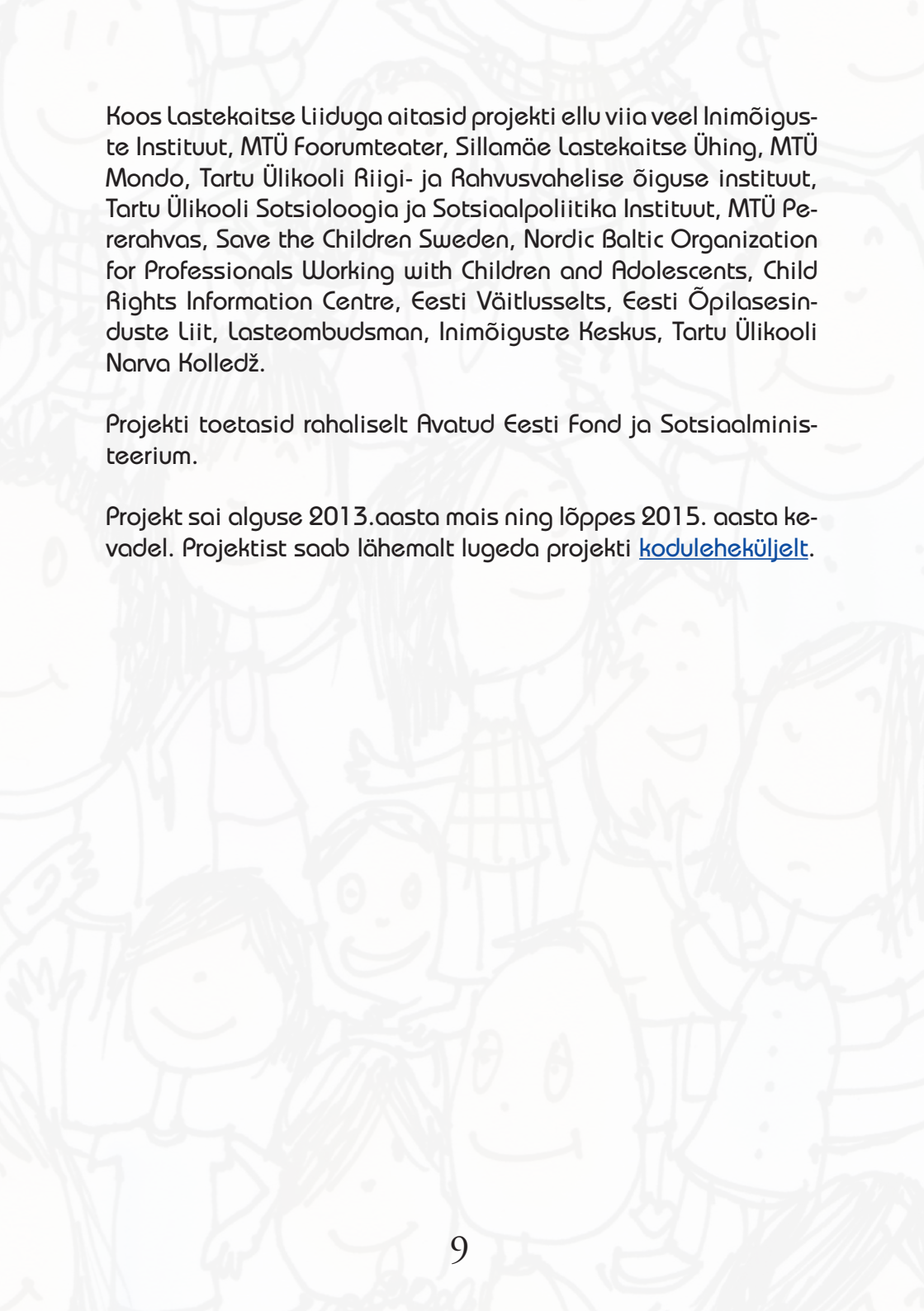
poolt läbi viidud monitooringust, kus noored analüüsisid, kui võrd on neil võimalik oma elukohas neile ette nähtud õigusi ellu viia, keskendudes peamiselt haridusele ja selle kättesaadavusele.

Nii kõlab „Lapse hääl!“ projekt kokkuvõtlikult. Lisaks nimetatud eesmärkidele on ka mitmeid alaeesmärke, mis kõik aitavad kaasa sidusama ühiskonna loomisele, kus lapsed on teadlikud oma õigustest ja kohustustest ning nad on neid puudutavatesse küsimustesse kaasatud.

Projekti alaeesmärgid:

- luua **aktiivsed osalemisvõimalused lastele, sh. erinevate riskirühmade lastele, tõhustades laste teadmisi õiguste monitoorimiseks väljatöötatud metoodika kaudu, et paraneks laste enesehinnang ja julgus ning aktiivsus oma õiguste teostamisel ja teadmiste levitamisel;**
- koguda **süsteemselt lapse õigusi puudutavat informatsiooni lapsi otse kaasates;**
- suurendada **üliõpilaskonna teadlikkust lapse õigustest läbi aktiivõppemooduli ja toetada aktiivset tegutsemist kaasava praktika ja lähenemisviiside kaudu, kaasates erinevaid kõrgkoole;**
- tagada **süsteemse lapse õigusi koondava info kättesaadavus venekeelsele elanikkonnale (eriti Ida-Virumaal).**

Projekti idee pärineb Moldovast, kus sarnane projekt läbi viidi. Moldovas algatas ning viis läbi osalusprojekti Child Rights Information Center Moldova ning nende projekti suurimaks väljundiks riigi tasandil oli Moldova koolides õpilaste teadlikkuse tõstmine ning õpilasesinduste asutamine. Projekti jooksul kasutati samuti erinevaid mitteformaalse õppe meetodeid.

Koos lastekaitse Liiduga aitasid projekti ellu viia veel Inimõiguste Instituut, MTÜ Foorumteater, Sillamäe Lastekaitse Ühing, MTÜ Mondo, Tartu Ülikooli Riigi- ja Rahvusvahelise õiguse instituut, Tartu Ülikooli Sotsioloogia ja Sotsiaalpoliitika Instituut, MTÜ Pererahvas, Save the Children Sweden, Nordic Baltic Organization for Professionals Working with Children and Adolescents, Child Rights Information Centre, Eesti Väitlusselts, Eesti Õpilasesinduste Liit, lasteombudsman, Inimõiguste Keskus, Tartu Ülikooli Narva Kolledž.

Projekti toetasid rahaliselt Avatud Eesti Fond ja Sotsiaalministeerium.

Projekt sai alguse 2013. aasta mais ning lõppes 2015. aasta kevadel. Projektist saab lähemalt lugeda projekti [koduleheküljelt](#).

Lapse õiguste konventsioon on ÜRO Peaassamblee poolt vastu võetud dokument, mis tagab kõikidele kuni 18 aastastele lastele neile ette nähtud õigused. Nii, nagu inimõigused kehtivad kõikidele inimestele, kehtivad ka lapse õiguste konventsioonis sätestatud õigused kõikidele lastele. Sealjuures moodustavad lapse õigused ühe osa kõikidest inimõigustest, nii kehtivadki lastele nii lapse õigused kui ka kõik inimõigused. ÜRO Peaassamblee võttis lapse õiguste konventsiooni vastu 1989.aasta 20.novembril. Täna on antud konventsiooniga ühinenud kõik riigid peale USA, Somaalia ja Lõuna-Sudaani. See teeb lapse õiguste konventsioonist kõige enam heaks kiidetud dokumendi ÜRO inimõiguste-alastest dokumentidest. Dokumenti koostamisel lähtuti põhimõtetest, et ühiskonnal on kohustus tagada lapsele tema põhivajaduste rahuldamine, pakkudes sealjuures ka tuge lapse isiksuse, annete ja võimete arenguks. Eesti Vabariik ühines lapse õiguste konventsiooniga 1991. aastal.

Lapse õiguste konventsioon neli põhiprintsiipi on:

- 1. lapse parimate huvide esikohale seadmine;**
- 2. võrdse kohtlemise põhimõte;**
- 3. lapse õigus väljendada oma vaateid;**
- 4. lapse õigus elule ja arengule.**

Nagu konventsioonist ilmneb, on ühiskonna ülesanne toetada last tema õiguste täideviimisel. Seepärast vastutavad kõik täiskasvanud ühiselt lapse õiguste kaitse eest. Muidugi, siinkohal on oluline meeles pidada, et iga õigus tähendab ka kohustust. Mõningaid näiteid, kuidas igale lapse õigusele vastab ka samaväärne kohustus:

- 1. Kõigil lastel on õigused. See tähendab, et kõigil lastel on ka kohustus austada teiste õigusi, nii laste kui täiskasvanute puhul.**

2. Kõigil lastel on õigus kaitsesele vägivalda eest. See tähendab, et lastel on ka kohustus teisi mitte kiusata, tüli norida või muud moodi kahjustada.

3. Kõigil lastel on õigus puhtale elukeskkonnale. See tähendab, et lastel on ka kohustus ise oma ümbritsevat loodust puhtana hoida, mitte reostada.

4. Kõigil lastel on õigus haridusele. See tähendab, et nad peavad koolis käima, õppima nii palju kui nad võimelised on ning jagama teistega oma teadmisi.

5. Kõigil lastel on õigus elule. See tähendab, et peab aitama ka neid, kes vajavad abi ja on ebasoodsas olukorras, et ka nende õigus elule oleks tagatud.

Lisaks täiskasvanutele vastutab lapse õiguste järgmise eest ennekõike riik. Riigi valitsus peab hoolt kandma selle eest, et kõikide meie riigis elavate laste õigused oleks tagatud.

Lapse õiguste konventsioonist saab lähemalt lugeda [siit](#). Lisaks sellele leiad ka MTÜ Lastekaitse Liit koduleheküljelt erinevaid [materjale](#) lapse õiguste teemadel.

Projektis „Lapse hääl!“ keskendusid lastele suunatud seminarid lapse õiguste konventsiooni põhiprintsiipide edasi andmisele. Kuigi paljud lapsed ja noored on teadlikud lapse õiguste konventsioonist, jääb neil konventsiooni sisust teadmisi väheks. Sellest tulenevalt õpiti projekti jooksul, mida tähendavad konventsiooni neli printsiipi lapse jaoks ning kuidas on seotud lapse õigused ja kohustused. Nii, kui konventsioonistki ilmneb, on üheks lapse õiguseks ka õigus olla kaasatud teda puudutavates küsimustes. Sellest tulenevalt keskendusime lisaks lapse õiguste konventsioonile ka laste ja noorte kaasamise teemadele. Lisaks sellele valmis projekti jooksul [lapse õiguste ja heaolu õppemoodul](#), mida õpetatakse Tartu Ülikoolis, sotsiaaltöö, õigusteaduskonna, kasvatusteaduskonna ja riigiteaduste tudengitele. Õppemooduli eesmärgiks on suurendada interdistsiplinaarse õppe kaudu tudengite teadmisi, kes tulevikus oma töös lastega kokku puutuvad.

Lapse osalus on ÜRO lapse õiguste konventsioonis tunnustatud lapse õigus osaleda ühiskonna elus täisväärtusliku liikmena. Laste kaasamine on eesmärgistatud tegevus, mis võimaldab lastel aktiivselt osaleda enda heaolu, õigusi ja arenguvõimalusi puudutavate küsimuste käsitlemises.

Lastega töötavad spetsialistid on avaldanud arvamust, et sageli ei ole täiskasvanud lapse elu puudutavates küsimustes piisavalt teadlikud. Paljudel juhtudel on laps enda elu puudutavates küsimustes parem ekspert kui täiskasvanu ning tema arvamuse ära kuulamine ja arvesse võtmine vastavalt lapse vanusele ning küpsusele on väga oluline.

Laste osaluse toetamise eesmärgid

Lapse tasandil:

Lapsed on aktiivsemad ja teadlikumad ühiskonna liikmed, lapsed on teadlikumad oma õigusest osaleda, lastel on suurenenud võimalused oma õiguste ja ideede realiseerimiseks.

Ühiskonna tasandil:

Last väärtustatakse ja arvestatakse võrdväärse ühiskonnaliikmena enam, täiskasvanud on teadlikumad laste osaluse vajalikkusest ja kaasamise võimalustest ning viisidest, laste osakaal ühiskonnas toimuvate protsesside mõjutamisel on suurenenud, ning ühiskond on senisest lapsesõbralikum ja toetab lapse igakülgset arengut.

Laste osalus (participation) tähendab laste õigust, võimalust ja soovi ühiskonnaelu mõjutada.

Laste kaasamisega (inclusion) tehakse teoks nende õigus, luuakse neile võimalus ja mõjutatakse nende soovi osaleda ühiskonnaelu mõjutamises.

Laste ja noorte sotsiaalse kaasatuse ja sotsiaalse osaluse mõiste on laiem – selle all mõeldakse noorte täisväärtuslikku kaasalöömist hariduses, tööturul, elus üldse. Selle vastandiks on sotsiaalne tõrjutus (social exclusion).

Veel kasulikku lugemist teemal laste ja noorte kaasamine, leiad [MTÜ Lastekaitse Liit koduleheküljelt](#). Väga hea harjutuse laste ja noorte osalemise teemal leiad [siit](#). MTÜ Lastekaitse Liit viis 2014.aastal läbi ka uuringu teemal "[Laste ja noorte osalus ja kaasamine koolis](#)". Uuringus osales üle 1700 last ja noort üle Eesti. Uuringu tulemustest on valminud ka [kokkuvõte](#). Kuna uuringus osalesid ka õpilased „Lapse hääl!“ projektist, annab uuring tagasisidet, kuid võrd täitis projekt oma eesmärged.

SEMINARIDE KIRJELDUS

Projekti „lapse hääl!“ tegevustest moodustasid suurima osa õpilastele suunatud seminarid. Nagu eelnevalt mainitud, toimus mõlemale keelegrupile kolm seminari, millele lisandus veel üks ühisseminar, mis tõi kokku kõik projektis osalevad õpilased. Esimesed kolm seminari olid kahepäevased, projekti lõppedes toimunud ühisseminar aga kolmepäevane. Kõik seminarid toimusid Remniku Õppe- ja Puhkekeskuses Ida-Virumaal ning kõikidel seminaridel osalesid ka õpetajad.

Veel enne, kui seminarid said toimuda, oli vajalik leida igast koolist kaheksa õpilast, kes sooviksid projektis osaleda. Selle jaoks töötati välja kriteeriumid, mille alusel saaksid õpetajad langetada otsuse. Kriteeriumid olid vajalikud, et kaasata võimalikult palju erinevate kogemustega lapsi. Õpetajatele oleks ilmselt mugav olnud valida oma klassi parimad õpilased, ent kas see oleks projekti jaoks kõige mõistlikum? Pigem sooviti kaasata võimalikult palju erinevaid õpilasi, kellel oleks erinevad huvid ja erinev kogemus taolistes ettevõtmistes osaleda.

Kõikide seminaride teemad keskendusid neljale lapse õiguste konventsiooni printsiibile: lapse parimate huvide esikohale seadmine, võrdse kohtlemise põhimõte, lapse õigus väljendada oma vaateid ning lapse õigus elule ja arengule. Need neli printsiipi olid kesksel kohal kogu projekti vältel.

Siiski, selle asemel, et rääkida lastele, mis on lapse õiguste konventsioon ja mida see nende jaoks tähendab, otsustasime seda koos lastega õppida.

SEMINARIDE ÜLESEHITUS, MEETODID, TEEMAD JA ÜLESANDED

Eesti õppekeele koolidele toimusid seminarid ajavahemikus 26. november 2013 kuni 20. august 2014. Vene õppekeele koolidele aga vahemikus 5. detsember 2013 – 20. august 2014.

Kõik seminarid viidi läbi Remniku Õppe- ja Puhkekeskuses. Logistiliselt oli ratsionaalne viia tegevusi läbi just Ida-Virumaal. Eriti hindasid projektis osalejad asjaolu, et tegevused toimusid väljaspool koduskohta, pakkudes seminarideks neutraalset pinda.

Kõikide seminaride teemad keskendusid neljale lapse õiguste konventsiooni printsiibile: lapse parimate huvide esikohale seadmine, võrdse kohtlemise põhimõte, lapse õigus väljendada oma vaateid ning lapse õigus elule ja arengule.

MÄNGUD JA HARJUTUSED

Iga seminar algas väikese soojendusega, kus viisime läbi erinevaid harjutusi ja ülesandeid. Nii sai luua ruumi keskendumiseks ja lülitada mõtted argimõtetest seminarile. Lisaks sellele aitavad taolised harjutused luua vabamat, mitte-formaalset õhkkonda. Mitte-formaalsus on üheks suurimaks eelduseks tööks laste ja noortega. Kuna tihtipeale olid seminaridele saabujad ka elevel, seda enam, et esimest korda kohtuti teiste koolide õpilastega, aitasid soojendusmängud hästi pinget leevendada ja ennast vabalt tunda. Just seepärast ei tohiks soojendusharjutusi ja –mänge alahinnata. Need loovad hea ettevalmistuse tööks.

Mängimine on lapse elus igapäevaselt nähtav, täiskasvanueas kaob. Laste jaoks on mängimine loomulik suhtluskeel. Mängimine aitab unustada igapäevased mured ja argimõtted, aidates inimestel püsida hetkes.

- 1. Mängimine vabastab, see aitab luua mugavat ja turvalist keskkonda, mis on eriti oluline just meeskondlike tegevuste puhul.**
- 2. Erinevad mängud aitavad keskenduda, saada energiat või näiteks üksteisega tutvuda.**
- 3. Mängimine demehhaniseerib keha. Seeläbi lõhutakse inimkeha „masinlikkus“. Hea näide siinkohal on mäng „Stop ja kõnni“.**

Mängimisel on nii mõnigi seos ka ühiskonnaga:

- 1. Nii, nagu ühiskonnas, on ka mängudel reeglid, mida tuleb järgida**
- 2. Lisaks reeglitele, eeldavad mängud ka loovust ja improvisatsiooni, nagu ka ühiskond**

3. Ühiskonnast tuntud demokraatia on tuntav ka mängudes, kus kõik on võrdsed.

Kõikide läbiviidavate mängude puhul on oluline, et ka juhendajad, täiskasvanud ja vabatahtlikud teeksid kaasa. Vastasel korral tekib ebavõrdsus (osad mängivad, osad ei mängi) ning jäädakse suurenenud meeskonnatundest välja.

Olenevalt laste vanusest, tasuks noorukite ees pigem vältida sõna „mängimine“. Mängudele tasub viidata kui harjutustele või ülesannetele. Alati tasuks ka selgitada, miks ühte või teist harjutust tehakse. Kui ülesanne on arusaadav, samuti on selge, miks seda tehakse või milleks see vajalik on, on noortel lihtsam osaleda ja harjutus on palju selgem, fookuseeritum.

Kui grupp ei tunne üksteist, on alati hea alustada nimemängudega. Nimemängudega saab harjutada nimede meeldejätmist ja samuti annab see häbelikematele, kes ehk ei ole ise valmis vestlusi alustama, võimaluse tutvuda teistega mängulisel moel.

Järgnevalt on kirjeldatud mängu ja harjutusi, mida seminaridel kasutati.

RINGIS NIMI

Mäng algab sellega, et kõik seisavad ringis, näoga ringi poole, mitte liiga tihedalt üksteise kõrval, vaid et oleks vabalt ruumi. Mängu alustaja ütleb kõigepealt oma nime (piisavalt selge ja kõva häälega, eriti välitingimustes) ning seejärel teeb ühe liigutuse, mis teda iseloomustab (näiteks hüppab või suusatab vmt). Pärast liigutuse tegemist kordavad kõik ülejäänud öeldud nime ning seejärel kordavad kõik liigutust, mida antud inimene tegi. Seejärel liigutakse edasi ning järgmine ütleb oma nime ning teeb ühe liigutuse. Kõik

kordavad (nii nime kui liigutust). Mäng kestab, kuni kõik on saanud öelda oma nime ja saanud teha ühe liigutuse. Variatsioonid: selle asemel, et teha liigutust, mis teda iseloomustab, võib teha ka liigutuse või kehaga pildi sellest, missugused on tema ootused laagri osas või kuidas ta end antud hetkel tunneb jne. Pilt kehaga tähendab, et mängija võtab ühe konkreetse poosi (kasutades kogu keha) ning hoiab seda paigal mõne hetke, seejärel lödvestab keha ja annab järje edasi järgmisele mängijale.

KOLM KORDA NIMI

Kõik mängijad seisavad ringis, näoga ringi keskele, üks mängijatest (A) on ringi keskel. Ringi keskel seisva mängija ülesanne on öelda kellegi teise (kes seisab ringis) nime kolm korda võimalikult kiiresti. See, kelle nime öeldakse (B) peab selle aja jooksul, kui tema nime öeldakse kolm korda, jõudma ütelda enda nime ühe korra. Juhul, kui mängija B jõuab oma nime öelda ühe korra sama ajaga kui mängija A ütleb kolm korda tema nime, jätkab mängija A ringi keskel, proovides kellegi teise nime kolm korda öelda. Juhul, kui mängija B ei jõua oma nime öelda selle ajaga, peab tema minema ringi keskele mängija A asemele (viimane läheb mängija B kohale).

RINGIS PALLI VISKAMINE

Mängijad seisavad ringis, näoga ringi keskele. Mängu alustaja ütleb kellegi nime ja viskab talle palli. See, kellele pall visati, peab ütleva uue mängija nime ning palli talle viskama.

KOLLIMÄNG

Mängijad seisavad ringis, näoga ringi keskele. Mängu alustaja (A) ütleb kellegi nime (mängija B, kes samuti ringis seisab) ja hakkab tema poole aeglaselt, koletiste ja kolli häält tehes, liikuma. Enne, kui ta jõuab selle inimeseni, kelle nime ta ütles (mängija B-ni), peab mängija B ütleva juba uue nime (kes samuti ringis seisab) ning hakkama tema poole liikuma, taas-kord aeglaselt, kasutades koletiste ja kollide häält.

Oluline reegel selles mängus: enne ei tohi oma koha pealt liikuda, kui pole öeldud teise mängija nime. Seda olenemata sellest, kui lähedal on see inimene, kes sinu poole liigub. Kui inimene, kelle nimi öeldi ja kelle poole liigutakse, ei jõua enne, kui nii-öelda koll ta kätte saab, kellegi teise nime öelda, süüakse ta ära. Seejärel algab mäng algusest peale.

KÄTLEMINE

Mängijad jalutavad ruumis vabalt ringi ning käituvad, justkui ei tunneks nad ruumist mitte kedagi, ent tahaksid nendega tuttavaks saada. Tutvumine käib läbi kätlemise, kus tervitatakse üksteist kättpidi ning öeldakse oma nimi. Mängu konks seisneb selles, et pärast kätlemist vahetatakse oma nimi ära. See tähendab, et kui Martin kätles Sandraga, siis sellest hetkest alates on Martin hoopis Sandra ja Sandrast saab Martin. Seejärel minnakse tutvuma järgmise inimesega ning talle öeldakse see nimi, kellega viimati tutvuti. Kui Martinist sai nii-öelda Sandra, siis järgmisele inimesele, näiteks Kertule, tutvustab ta end Sandrana ning pärast tutvumist saab temast hoopis Kertu. Mäng kestab seni, kuni leitakse taaskord oma nimi üles (kui inimene, kellega tutvutakse, ütleb tutvumisel sinu nime). See mäng ei tule kindlasti esimese korraga välja, nii et selle pärast pole vaja muretseda. See ei peagi välja tulema, mängimine loeb!

Neid mängu kasutasime nelja seminari peale kokku. Igal seminaril kasutasime juba noortele tuttavaid ja vanu mängu, kuid lisasime ka uusi mängu.

MÄNGUD ENERGIA TÕSTMISEKS

Nimemängude järel on soojenduse sees heal kohal ka harjutused, mis aitavad energiat tõsta. Energiat tõstvaid harjutusi on soovitatav kasutada alati, kui seljataga on pikem istumine ja intensiivne mõttetöö. Energiat loovad mängud on tihtipeale lõbusad ja väga lühikesed, pakkudes ilmselt rohkem nalja, kui mõned teised harjutused. Nali ja naer taaskord aga aitavad tuju üleval hoida ja pakuvad ka ajule väikest puhkust.

Neid mängu on hea mängida vahetult enne mõne tegevuse alustamist, samuti hommikuti, kui lapsed pole veel nii aktiivsed kui võiks olla. Kindlasti ei tasuks neid mängida vahetult enne magamaminekut. Selliste mängude puhul on väga oluline, et inimesed mängiksid neid aktiivselt, pisut suurema energiaga ehk kui tutvumismängude puhul.

STICKY CHICKEN

Kujutage ette, et olete kana. Jah, just, kana! Ja mitte ainult kana, vaid meega üle valatud kana. Kõik suled kleepuvad, tiivad ei taha keha küljest lahti tulla, jalgadest rääkimata. Nüüd, on ülesandeks raputada kogu mesi sulgedelt, tiibadelt ja kehalt maha. Selleks me raputame kõigepealt oma paremat kätt viis korda, seejärel vasakut kätt viis korda. Siis raputame puusi viis korda, paremat jalga viis korda ja vasakut jalga ka viis korda. Seejärel raputame uuesti nii paremat kui ka vasakut kätt, puusi ja paremat ja vasakut jalga, ainult et neli korda. Seejärel kõike uuesti, aga kolm korda. Siis kaks. Ja üks. Selline eellugu tuleks rääkida mängijatele. Nii seletatakse mäng lahti ja saab alustada. Tehke nimetatud tegevusi kõiki järjest, ilma pausita. Kaks reeglit: raputades käsi, jalgu, puusi, tuleb numbreid kaasa lugeda (viie puhul üks-kaks-kolm-neli-viis jne) ning tempo läheb järjest kiiremaks.

Väga hea mäng, mida teha näiteks pärast pausi või kui on näha, et osalejatel hakkab energiatase langema.

ZIP-ZAP-PAO

Mängijad seisavad ringis, näoga ringi keskele. Seejärel hakkab üks inimene saatma kujutletavat energiapalli. Saates energiapalli endast paremale, öeldakse zip (tasuks teha kohe üks ring, kus kõik saavad energiapalli paremale, öeldes zip; energiapalli saab siis edasi saata, kui keegi on selle just sulle saatnud). Kui energiapalli tahetakse aga vasakule saata, öeldakse zap (taaskord, üks zap-i ring). Kui aga ei taha saata ei paremale ega vasakule, vaid hoopis üle ringi kellelegi, luuakse kõigepealt selle inimesega silmside (et see inimene saaks aru, et energiapall on talle mõeldud) ning kahe käega saadetakse energiapall talle, öeldes samal ajal pao (taaskord, tasuks mõned korrad proovida).

Seega: paremale zip, vasakule zap ja üle ringi pao.

Seejärel algab mäng. Kogu aeg on liikvel ainult üks energia (ehk siis vaid üks inimene saab saata ning jätkab see inimene, kellele saadeti). Kui sa saad energia näiteks vasakult poolt (sulle öeldakse zip, sest energia saatja suhtes oled sina paremal), võid sa selle ka tagasi saata sinna, kust see tuli (öeldes seega vastu zap, kuna saadad endast vasakule). Nii võib energia igal hetkel suunda muuta. Tasuks jälgida, et energia ei jääks ringlema vaid ühtede ja samade mängijate vahel, vaid et kõik saaksid kaasa mängida. Samuti, iga kord kui energiat saadetakse, näidatakse ka kätega, kellele ja kummale poole seda saadetakse. Oluline on ka mängu kiirus, see mäng peaks käima väga kiirelt ja energiliselt.

Variatsioonid: hääled zip-zap-pao saab asendada mõne nii-öelda superkangelasega. Näiteks kui asendada zip Spider-Man'iga, kes teadupoolest laseb randmest ämblikuvõrku, siis iga kord, kui saadetakse energia paremale (nagu zip tähendas), öeldakse hoopis Spider-Man ja selle suunas, kellele energiat saadetakse, lastakse hoopis ämblikuvõrku (tehes ka vastavat häält). Selliseid variatsioone tasub alati küsida ka lastelt: mis superkangelane, mis ta teha võiks (nii liigutus, kui ka hääl).

6X RING

Mängijad jalutavad ruumis vabalt ringi, kellegagi ei räägita. Igal mängijal palutakse mõelda ühe inimese peale, kes samuti antud ruumis ringi jalutab. Seda, kelle peale mõeldakse, ei tohi kellelegi öelda või märku anda, kes too inimene olla võiks. Kui mängu läbiviija ütleb „läks“, peavad kõik mängijad jooksuma kuus ringi ümber selle inimese, kelle peale nad mõtlesid.

Variatsioon: kui ühe korra on mäng tehtud, võib seda uuesti teha, ent seekord aegluubis. Muidugi mängijatele öeldakse seda alles viimasel hetkel, et mäng on nüüd aegluubis. Siinkohal saab pärast teist läbimängu küsida, miks oli raske aegluubis teha (praktika näitab, et seda on raske teha), kas tekkis tahtmine joosta jne.

VÖRDHAARNE KOLMNURK

Mängijad jalutavad ruumis vabalt ringi, taaskord kellegagi ei räägita. Seejärel palub mängu läbiviija mõelda igal mängijal veel kahe mängija peale, kes selles ruumis ka on. Kellelegi ei tohi öelda, kelle peale mõeldakse. Kui mängu läbiviija ütleb läks, hakkab mängu läbiviija lugema numbreid kümnest allapoole (kui jõutakse 0-ni, peavad kõik seisma jääma). Selle aja jooksul, kui numbreid loetakse, peavad kõik mängijad end positsioneerima nii, et nad oleksid võrdsel kaugusel nendest inimestest, kelle peale nad mõtlesid. Kui mängija A mõtles mängia B ja C peale, peab ta liikuma ruumis ringi nii, et ta oleks võrdsel kaugusel nii mängijast B kui ka C. Tekkima peab võrdhaarne kolmnurk. Pärast seda, kui kõik on seisma jäänud, saab küsida erinevatelt mängijatelt, kelle nemad valisid ja kuidas neil läks.

POMM JA KILP

Mängijad jalutavad ruumis vabalringi, kellegagi ei räägita. Seejärel palub mängu läbiviija mõelda igal mängijal kellegi peale,

kes samuti selles ruumis ringi liigub (muidugi, kellelegi ütlemata või näitamata). See inimene, kelle mängija valis, on pomm. Nüüd tuleb mõelda lisaks pommile veel ühe inimese peale (kokku peab üks mängija valima kaks inimest samast ruumist). Teisest inimesest, kelle peale mõeldi, saab kilp. Nüüd on igal mängijal olemas pomm ja kilp. Mängu läbiviija hakkab lugema numbreid 10st 0-ni (0 tähendab taas-kord seisma jäämist). Selle aja jooksul peab mängija liikuma ruumis nii, et tema ja pommi vahele jääks kilp. Ehk siis kui A on pomm ja B on kilp. Peab mängijal tekkima ruumis selline järjest: mängija, B, A. Kilp kaitseb pommi eest. Seda mängu võib teha ka kaks korda järjest. Taaskord, mängu lõpus uurida, kellel õnnestus, kellel mitte (ja paluda neil näidata ka, kus nende pomm ja kilp on).

KASS TAHAB KOJU

Eeldab paaritud arvu mängijaid (juhul, kui osalejaid on paaritu arv, osaleb juhendaja mängus). Inimesed on paaris ja seisavad koos ühes ringis, nägudega sissepoole. Kõik paarid, kes ringis on, peavad olema selgelt eristatud, et neil on partner. Üks inimene on ringi keskel. Ringi keskel olev inimene hakkab käima mööda ringi, paari juurest paari juurde ning ütlemata „kass tahab koju“. Selle peale vastatakse talle alati „ei“. Samal ajal, kui ringi keskel olev mängija käib mööda ringi küsimas „kass tahab koju“, on teiste mängijate ülesanne vahetada kohti. Näiteks, kui A ja B on paaris ning C ja D on paaris, võivad A ja C kohad vahetada, tekib uus paar – C ja B ning A ja D. Kohtade vahetamiseks luuakse alati enne silmside mängijaga, kellega tahetakse kohad vahetada. Kui silmside on loodud ja on üksteisest aru saadud, vahetatakse kohad. Samal ajal püüab aga mängija ringi keskel (näiteks E) vahele lipsata ja koha endale saada. Ehk siis samal ajal kui A ja C vahetavad kohad, võib mängija E jõuda ise hoopis mängija B kõrvale (tema kõrvalt on just A lahkunud, aga C pole veel ko-

hale jõudnud). Kes jääb oma kohast ilma, läheb ringi keskele. Tasub päris mitu korda lasta mängida, kuni muututakse piisavalt julgeks, et kohti vahetada. Vahepeal (näiteks kui üks mängija ei saa kuidagi ära ringi keskel olemisest), saab mängu läbiviija (ja ainult mängu läbiviija!) öelda Godzilla! Seepeale peavad kõik mängijad käituma, nagu käituti Godzilla filmis – paanitsema (tähendab karjumist, kätega vehkimist ja kõike muud), jooksuma üle ringi ja leidma uue partneri. Kes üksinda jääb, läheb ringi keskele.

SIM-SALA-BIM!

Mängijad seisavad ringis, näoga ringi keskele. Üks mängijatest on ringi keskel ning tema on justkui nõid. Nõid, kes hakkab kohe teisi konnadeks võluma.

Nõid valib välja ühe inimese, kelle peale ta näitab näpuga ja hüüab „Sim-sala-bim!“. Inimene, kelle peale näidati, peab kiiresti kükitama (muutub konnaks!). Seejärel peavad konna kõrval olevad inimesed (üks vasakult, teine paremalt), hakkama needust maha võtma, samal ajal üksteisega võisteldes. Needus võetakse maha nii, et konna äärtes olevad inimesed keeravad end üksteise poole (kükitav konn jääb küll nende vahele) ja teevad kiiruse peale kolm asja:

- 1) Näitavad üksteise peale sõrmega ja hüüavad „Abraca-dabra!“
- 2) Seejärel, saades aru, et see ei toiminud, püüavad teist mängijat ära ehmatada, tehes suurt kolli (käed kõrgele üles, tehes samal ajal hirmuäratavad kolli häält).
- 3) Et koll ka ei aidanud, püütakse konna päästa musiga. Selleks tehakse enda käe sõrmedele musi ja pannakse see käsi konna õlale (NB! Kiiresti mängides võib käe õlale panemisest saada tugev löök!)

Kes nendest kahest mängijast, kes on konna kõrval, aeglasem on, tuleb ringi keskele ja nõid ringi keskelt võtab tema koha

ringis endale.

Tasub rõhutada kiirusele, ringi keskel olev inimene peab inimesi valima kiiresti (et ei tekiks mõttepausi).

KIVI-PABER-KÄÄRID

Mängijad hakkavad üksteisega mängima kivi-paber-käärid. Näiteks mängivad Martin ja Sandra kivi-paber-käärid (muid elemente –kaevud, prussakad, dinosaurused – olla ei tohi). Mängitakse seni, kuni ühel neist on kolm võitu. Näiteks võidab Martin, saades esimesena kolm võitu täis. Seejärel saab Sandrast Martini suurim fänn (ikka täitsa nagu popstaaride ja kuulsustega). Martin otsib ruumis uue inimese, kellega kivi-paber-käärid mängida, samal ajal on Sandra Martiniga kaasas, karjudes kogu aeg „Martin! Martin!“, toetades teda ja olles tõesti justkui paadunud fänn. Kui Martin mängib järgmise inimesega ja võidab taaskord, tulevad ka kaotajad kõik (koos fännidega, kui neid on), üle Martini poolele ja hakkavad, nagu Sandragi, teda toetama. Mäng kestab kuni suure finaali, mil on kaks gruppi (kaks mängijat koos oma fännidega). Seda mängu tasuks mitu korda teha, andmaks ka neile võimalusi, kes esimesel korral kaotasid.

MÄNGUD KESKENDUMISEKS

Vahetult enne tegevuse alustamist, on alati tervitatav teha mõningaid harjutusi, toomaks osalejad nii-öelda ruumi tagasi, luua keskendumine ja hetkes olemine.

Keskendumismänge võiks teha vahetult enne mingit tegevust, mis nõuab inimeste nii-öelda kohalolekut ja keskendumist. Need mängud on sobilikud taaskord pärast pausi (juhul kui tahate teha ka mängu energia tõstmiseks, siis kindlasti tehke need enne ära).

SÕRMEPLAKS

Mängijad seisavad ringis nii, et iga mängija hoiab oma nimetissõrmi oma kõrval seisvate mängijate nimetissõrmede vastas.

Mängu läbiviija eesmärgiks on teha plaks. Mängijate eesmärgiks on aru saada, millal mängu läbiviija plaksu teeb, et teha seda mängu läbiviijaga samal ajal. Eesmärk on, et tekiks vaid üks plaks. Kindlasti ei tohiks mängu läbiviija teha plakse väga kiiresti või järsku. Pigem peaksid need olema tavapärasemast veidi aeglasemad (mitte aga liiga aeglased), et lapsed jõuaksid reageerida. Oluline on motiveerida lapsi ning panna nad keskenduma ühele plaksule. Samuti võib pärast mingit hetke paluda kellelgi teisel plaksu nii-öelda alustada. Edasijõudnute puhul ei ole aga üldse teadagi, kes plaksuga alustab, vaid seda võib teha igaüks. Peaasi, et kõlaks vaid üks plaks.

Variatsioon: plaksu tegemise asemel võib mängu läbiviija hoopis hüpata ringi keskele. Teiste ülesanne on hüpata ringi keskele samal ajal, kui teeb seda mängu läbiviija. Taaskord, hüppamist võivad alustada ka lapsed.

STOPP JA KÖNNI

Mängijad liiguvad ruumis vabalt ringi, üksteisega ei räägita. Mängu läbiviija ütleb mingil hetkel „stop” ja siis peavad kõik kohapeal seisma jääma. Kui mängu läbiviija ütleb „kõnni”, peavad kõik kõndima hakkama (teha seda 5-6 korda). Seejärel vahetab mängu läbiviija sõnad ära, ehk siis „stop” tähendab hoopis „kõnni” ja „kõnni” tähendab „stop” (teha seda 6-7 korda). Siis lisatakse sõnad „plaks” ja „nimi”. „plaks” tähendab, et inimene teeb ühe plaksu, „nimi” aga seda, et mängija ütleb oma nime (teha seda 5-6 korda). Samal ajal kehtivad ikka „stop” ja „kõnni”, kus „stop” tähendab „kõnni” ja „kõnni” tähendab „stop”. Mingil hetkel vahetatakse ära ka „plaks” ja „nimi”, ehk siis „plaks” hakkab tähendama hoopis „nime” ja „nimi” tähendab hoopis „plaksu” (ikka veel kehtivad kõik eelmised reeglid). Seda tasuks teha ka 6-7 korda, läbisegi eelmiste reeglitega. Viimasena lisatakse sõnad „känguru” ja „koala”. „Känguru” tähendab, et mängija peab hüppama nagu känguru (mõlemad jalad koos, käed rinna ees, konksus) ja „koala” tähendab, et

esimest vastutulevat inimest kallistatakse. Otseloomulikult vahetatakse mõne aja pärast ära ka need, seega hakkab „känguru“ tähendama hoopis „koalat „ ja kallistust, „koala“ hakkab aga tähendama kängurut ja hüppamist.

ÜKS-KAKS-KOLM

Mängijad võtavad paardesse ning hakkavad lugema numbreid ühest kolmeni, kordamööda.

Niimoodi loetakse, kuni mängu läbiviija palub number ühe asendada mingi liigutusega. Näiteks kükitamisega. Nüüd, iga kord kui tuleks öelda number üks, siis hoopis kükitatakse. Teised numbrid (kaks ja kolm) jäävad ikka alles. Kui seda on mõnda aega tehtud, palutakse asendada ka number kaks mingi liigutusega (seega jääb alles vaid number kolm). Taaskord, mõne aja möödudes, asendatakse ka number kolm liigutusega. Nüüdseks ei öelda enam mitte ühtegi numbrit välja, vaid tehakse liigutusi. Nüüd saab lasta paaridel ette näidata, mis liigutusi nad välja mõtlesid. Seejärel võib paluda mõnel paaril silmad kinni panna ning proovida nii „numbreid lugeda“. Seega peavad nad üksteisega arvestama (kui kaua ta mingit liigutust teeb jne). Sellest tulenevalt oleks ka hea, kui liigutused ei teeks häält (nii on silmad kinni osa palju põnevam nii vaatajatele kui ka tegijatele).

KOLUMBIA HÜPNOTISEERIJAJA

Lisaks keskendumismängule on ka tegu mingil määral usaldusmänguga. Sellest tulenevalt on esmatähtis rõhutada, et mängijad hoiaksid üksteist ja ei teeks teineteisele liiga.

Mängijatel palutakse paari võtta (võimalusel ollakse paaris enam-vähem sama pika inimesega). Seejärel valitakse, kumb paarilistest on A, kumb B.

A asetab käe enda ette nii, et see oleks suunatud partneri poole, peopesa partneri näo kohal, 20 cm kaugusel näost. Sellest hetkest alates jälgib mängija B ainult seda peopesa,

mis tema ees on, see on ainuke asi, mille järgi ta liigub. Partner A hakkab seejärel vaikselt kätt liigutama – vasakule-paremale, ette ja taha, hoides koguaeg vahemaad mängija B näost 20cm piires. Nii võib viia ka oma partneri jalutuskäigule (käega teda juhtides). Oluline on, et keegi ei saaks haiget, keegi ei koperdaks ega kukuks (nii mängija A kui ka B). Pärast mõningast juhtimist, paluge suurendada vahemaad käe ja näo vahel 3 meetrini. Jätkub sama tegevus.

Seejärel võite suurendada vahemaad ka viie meetrini. See tegevus on rohkem aeganõudev kui muud, seega andke neile aega. Pärast vahetatakse rollid, B hakkab juhtima A-d.

Variatsioonid: kui käega on juhitud partnerit viie meetri kauguselt, võib proovida ka seda, et peopesa mitte ei juhi ainult partnerit, vaid et iga sõrm kontrollib mingit kehaosa partneril. Näiteks põial kontrollib paremat jalga, nimetissõrm paremat kätt jne. Kuidas mingi sõrm midagi kontrollib, seda peavad partnerid lihtsalt proovima ja katsetama, leidma oma tinglikud kokkulepped. Seejärel kontrollitakse peopesaga juba kogu partneri keha. Taaskord, hiljem toimub vahetus, et kõik mängijad saaksid mõlemat rolli proovida. Soovituslik siinkohal on võimalusel kasutada taustamuusikat. Esimese variandi puhul (peopesa kontrollib kogu keha) midagi aeglasemat ja rahulikumat, teise variandi (sõrmed kontrollivad erinevaid kehaosi), võib kasutada tantsulisemat ja rõõmsamat muusikat. Oluline on meeles pidada ka seda, et mängijad ei räägiks omavahel. See tegevus peab toimuma vaikusel.

VÄITEMÄNGUD

Siinkohal on pigem tegu mänguga, mida kasutada siis, kui on mingeid teemasid või küsimusi, mida koos lastega arutada (laagri reeglid, kodukord, aga ka üldisemad teemad – kool, hobiaid, aga ka tagasiside saamiseks). Oluline, et oleks väiteid, mis tekitaksid arutelusid.

Jagage ruum kolmeks. Üks koht tähendab, et olen väitega nõus, teine koht, et ei tea, ei oska seisukohta võtta ja kolmas koht, et ei ole väitega nõus. Seejärel esitage mõni väide (näiteks „mul oli täna väga tore päev“). Nüüd peavad mängijad end ruumis jagama vastavalt sellele, kuivõrd see väide nende kohta kehtib (jah, olen nõus; ei oska seisukohta võtta, ei tea; pole nõus). Pärast seda, kui nad on end vastavalt oma vastusele ruumis positioneerinud, paluge neil põhjendada oma seisukoht (miks oli tore, mis sulle meeldis, miks ei meeldinud jne).

Antud mängu on hea kasutada tagasiside saamisel just seetõttu, et tihtipeale ei viitsi lapsed ankeete täita ja pikalt kirjutada. Nüüd aga saavad nad end ruumis vastavalt oma arvamusele ära jagada ning nii kujuneb visuaalselt väga hea ülevaate.

Mängude puhul on oluline kindlasti rõhutada, et kõik teeksid täpselt nii palju kaasa, kui neil mugav on. Mängud peavad tekitama vabastava, mitte ebamugava tunde. Seega kui on keegi, kes ei soovi mängida, siis ei tasu teda survestada. Pigem näitab praktika, et pärast mõne mängu möödumist tunnevad nad end juba paremini ja soovivad ka ühineda.

Mängude läbiviimisel tasuks kindlasti proovida juurde rääkida võimalikke legende (nagu Sticky Chicken või Sim-sala-bim). Lastel puhul toimivad need eriti hästi, sest nii suudavad nad end vastavasse olukorda viia. Nii õnnestuvad ka mängud paremini.

Nagu eelnevalt mainitud, oli „lapse hääle!“ projektil mitmeid partnereid: Inimõiguste Instituut, MTÜ Foorumteater, Sillamäe Lastekaitse Ühing, MTÜ Mondo, Tartu Ülikooli Riigi- ja Rahvusvahelise õiguse instituut, Tartu Ülikooli Sotsioloogia ja Sotsiaalpoliitika Instituut, MTÜ Pererahvas, Save the Children Sweden, Nordic Baltic Organization for Professionals Working with Children and Adolescents, Child Rights Information Centre, Väitlusselts, Eesti Õpilasesinduste Liit, Lasteombudsman, Inimõiguste Keskus, Tartu Ülikooli Narva Kolledž. Partnerite valikul lähtusime mitmetest aspektidest, alustades partnerite teemavaldkondadest ja kuivõrd hästi aitavad nende teemavaldkonnad edasi anda lapse õiguste konventsiooni nelja põhiprintsiipi. Just nendele printsiipidele: lapse parimate huvide esikohale seadmine, võrdse kohtlemise põhimõte, lapse õigus väljendada oma vaateid ning lapse õigus elule ja arengule, kõik seminarid ka keskendusid. Samuti lähtuti partnerite valiku puhul sellest, kuivõrd on neil kogemust töötamaks laste ja noortega. läbi kogu projekti omasid partnerit suurt rolli, viies seminaridel läbi erinevaid tegevusi nii õpilastele, kui ka õpetajatele.

Seminaride peamiseks eesmärgiks oli õppida koos lastega läbi erinevate tegevuste. Seepärast ka kirju nimekiri projekti partneritest - iga partner omab mõnda teadmist, mida seminaril lastega jagada soovisime. Samuti on igal partneril oma töömeetodid, nii ei kujunenud seminaridest loenguvormis kahepäevased koolitused, vaid vaheldusrikkad ja mängulised töötoad, kus kasutati nii teatrit kui ka dokumentaalfilme.

Foorumteater on osalusteater, mis ajendab õppima ja leidma lahendusi erinevatele probleemidele. Foorumteatris saab inimene harjutada, kuidas tulla toime igapäevaelus tekkivate olukordadega, mis tulenevad suhetest ja suhtlemisest. Foorumteater on saanud alguse Brasiiliast. Selle algatas 1960. aastatel näitleja Augusto Boal, kes soovis kaasata publikut teatrietendusse. Boali arvates on dialoog liikumapanev jõud, seda igatsevad kõik ja kõik on selleks ka suutelised. Foorumteater esitab ühe probleemloo, mida hakatakse lahendama ühiselt koos publikuga. Probleemlugu peab põhinema konfliktil, mis on ilmnunud teistega suhtlemisel (näiteks tööandja-töötaja suhted, koolikiusamine, suhted ja perekond jne). Seejärel on publiku liikmetel võimalus esitatud probleemi üle arutleda ja oma võimalikke lahendusi ka laval proovida.

Foorumteatrist saad veel lugeda siit: foorumteater.com

Foorumteatri töötoas jaotati osalejad gruppidesse, igas grupis 3-4 liiget. Seejärel oli gruppide ülesandeks luua lühikesed, 3-stseenilised väikesed etendused, mis põhinesid noorte enda kogemustel. Etenduse puhul oli oluline, et konflikti keskmeks oleks kahe või enama inimese omavaheline suhtlus – keegi tahab midagi, ent teda takistatakse selles. Foorumteatrile iseloomulikult on loo lõpp kurb ning loo peategelane (inimene, kes tahab midagi) kannatab.

Oli lugusid, mis rääkisid koolivägivallast, lastelt osalusõiguse äravõtmisest, kui ka õpetaja ja õpilase omavahelistest suhetest.

Pärast etenduse nägemist, algab Jokkeri, foorumteatri läbiviija, töö. Jokkeri ülesandeks on luua arutelu selle üle, mis antud etenduses juhtus. Mida teised, pealtvaatajad nägid. Seejärel

on kõikide publikuliikmete ülesandeks aidata loo peategelast – inimest, kes teiste pärast kõige rohkem kannatas. Näiteks koolikiusamise puhul oleks peategelane see, keda kiusatakse, kuna tema kannatab kõige rohkem just kiusajate pärast.

Kuidas peategelast aidata? Igal publiku liikmel on võimalus välja pakkuda mõni idee või lahendus, mis aitaks peategelast. Kui idee on välja pakutud, kutsutakse idee autor lavale peategelast asendama. See tähendab, et publikust tulnud vahetab välja laval selle tegelase, kes peategelast mängis. Nüüd mängitakse lugu uuesti ette, ainult et sel korral saab publikust tulnu proovida, kuidas lugu lahendada. Kuidas teha nii, et peategelane ei kannataks, et ta saaks oma tahte ellu viia.

Läbi foorumteatri on võimalik lahata kõiki teemasid ja probleeme seni, kuni need hõlmavad kahe või enama inimese omavahelist konflikti. Loo probleem peab olema suhtlemisel.

Lapse õiguste puhul on see tihtipeale ka nii. Kui me räägime koolikiusamisest või õpetaja-õpilase omavahelistest suhetest, lapse õigusest osaleda ja olla kaasatud teda puudutavatesse küsimustesse, on paljugi seotud just suhtlemise ja dialoogiga. Kui tahaksime, et lapsed saaksid oma õigusi ja kohustusi ellu viia, eeldab see täiskasvanute abi ja tuge. Täiskasvanud peavad looma võimaluse lapsele oma õigusi ja kohustusi teostada ja ellu viia. Kui suhtlus on väga hea ja sujuv, saame öelda, et täiskasvanute ja laste vahel on dialoog. Mõnel juhul aga asendub dialoog monoloogiga ja omavahelistest suhetest areneb konflikt.

Foorumteatri abil saime koos lastega õppida järgmisi lapse õiguste konventsiooni põhiprintsiipe: võrdse kohtlemise põhimõte, lapse õigus väljendada oma vaateid ning lapse õigus elule ja arengule.

Lisaks sellele viis MTÜ Foorumteater läbi ka nähtamatu teatri töötoa õpetajatele.

Nähtamatu teater on üks osa Augusti Boali rõhutute teatri süsteemist (kuhu kuulub ka foorumteater), kus teater viiakse avalikku ruumi. Näiteks tänavale, restorani või ühistransporti. Seejärel algatavad näitlejad kas teatud situatsiooni või arutelu mingil teemal, mis hetkel ühiskonnas oluline on. Oluline on, et need arutelud või situatsioonid puudutaksid mingil määral kõiki ümbruses olevaid inimesi. Muidugi, samas ruumis viibivad inimesed ei tea, et tegu on teatriga ning seepärast on nähtamatu teatri puhul väga oluline mõista selle eetilist poolt. Peamiseks ideeks nähtamatu teatri puhul on siiski algatada avalikus ruumis arutelu, kaasates sellesse ümbruses olevaid inimesi.

Nii etendasid ka õpetajad projektis osalevatele lastele nähtamatu teatri etenduse. Etenduse eesmärgiks oli kaasata lapsi arutellusse ja hinnata, kuivõrd rahul on lapsed projekti kulgemisega ning kas nad sooviksid „lapse häälega!“ jätkata või pigem loobuda projektist. Seepärast algaski ühel õhtusöögil õpetajate lauas arutelu, kus osad õpetajad kurtsid projekti üle ja väljendasid soovi projektist loobuda. See oli enamike õpetajate „roll“ nähtamatus teatris. Oli ka neid rolle, kes püüdsid teisi ikka veenda, et proovime veel ja et tegu ju alles teise seminariga.

Et õpetajad õhtustasid samas ruumis koos projektis osalevate lastega, jäi kogu arutelu ka laste kõrvu. Oli neid lapsi, kes jutu peale tasaseks jäid ja söömisegi lõpetasid, ent kõige enam valmistas rõõmu muidugi see, kui osad lapsed püsti tõusid ja õpetajatega vaidlema hakkasid. Proovides ikka veenda õpetajaid projektis jätkama.

Arutelu tekitas emotsioone ja see on üks peamisi jõude, mis kaasab inimesi aruteludesse. Kuna õpilased ei olnud tol hetkel veel teadlikud, et tegu on planeeritud etendusega, reageerisid nad ka vastavalt sellele, mis seisukoht neil projektis osalemisega tekkinud oli.

Pärast etendust selgitati kõikidele, et tegu oli nähtamatu teatriga, mille õpetajad oma töötoas ette olid valmistanud. Muudel juhtudel ei selgitata, et tegu on teatriga, vaid jäetakse mulje, et teatri asemel on hetkel käsil täiesti tavapärane situatsioon tänavalt. Siiski, laste puhul pidasime vajalikuks selgitustööd teha.

UNICEF Eesti, käesolevaks hetkeks nimega MTÜ Koos Laste Heaks, üheks eesmärgiks on aidata kaasa ÜRO lapse õiguste konventsiooni levikule ja rakendumisele. Seeläbi aidatakse kujundada lapsesõbralikumat suhtumist ühiskonnas. Et see kattub otseselt ka „lapse hääl!“ eesmärgiga, kaasati projekti ka [MTÜ Koos Laste Heaks](#).

MTÜ Koos laste Heaks töötoa üheks osaks oli koos lastega arutleda meie ühiskonna, kaasa arvatud ka kogukonna üleehituse teemadel. Nii õpiti, mis rolli omavad kohalikud omavalitsused ja missuguseid institutsioone või ametikohti on laste ja noorte abistamiseks loodud. Seejärel said kõik töötoas osalejad arutada mõne probleemi üle, mis nende jaoks oluline oli. Näiteks koolitoidu kvaliteet, vähesed võimalused vaba aja veetmiseks jmt. Seejärel, vastavalt mis probleemiga keegi silmitsi oli, pidi iga õpilane koostama kirja, kus selgitatakse ära peamine probleem ja pakutakse ka omalt poolt mõni võimalus olukorra leevendamiseks. Kiri tuli adresseerida vastavale isikule, kes antud valdkonnas abistada saaks. Kuna tegu oli väga praktilise ülesandega, mis lapsi igapäevast puudutab, leidsid osalejad, et töötuba oli väga hea.

„TOOMASE TÖÖTUBA
OLI HUVITAV. TA ÕPE-
TAS MEILE, KUIDAS
KIRJUTADA KIRJA.
MIDA MAINIDA KIR-
JAS. TA KUULAS MEIE
PROBLEEME JA ÜTLES,
ET MIDA TEHA SELLE
JAKS. TA RÄÄKIS,
KUIDAS TOETAJAI
SAADA.“

MEELDIS VÄGA, TORE
OLI KUULATA JA SAI
TEADMISIJUURDE.
KÕIGE TOREDAM OLI
FREDDY. JA TEGIME
PALJU KIRJALIKKU JA
SEE OLI VÄGA TORE.
TOOMAS OLI VIISAKAS
JA TORE. VÕIKS VEEL
TULLA

„TOOMASE TÖÖTUBA OLI ÜSNA HUVITAV.
HAIGUTUST PEALE EI TULNUD. TOOMASE
TÖÖTUBA ANDIS INNUSTUST JA JULGUST
TÕSTATADA ÜLES MÕNI PROBLEEM, MIS
VAJAKS KODUKOHAS LAHENDAMIST.
VÕIMALIK ON, ET MÕNE PROBLEEMI
VÕTAME ISEGI KÄSILE. MUIDUGI TULEB
ÄRA MÄRKIDA FREDDY, KES ILMSILT
MEIS KÕIGIS ELEVUST TEKITAS.“

MTÜ Mondo on arengukoostööle, maailmaharidusele ja humanitaarabile pühendunud organisatsioon. Projektis „Lapse hääl!” raames keskendus MTÜ Mondo peamiselt maailmaharidusele. MTÜ Mondo aitas edendada sallivust, inimõiguste (sealhulgas ka lapse õiguste) austamist ja solidaarsust vaesemate piirkondade elanike vastu.

Maailmahariduse töötubades vaadeldi peamiselt kahte suurt teemat: kuidas toodetakse šokolaadi ja kuidas on olukord tekstiilitööstuses ja puhta veega. Šokolaaditööstusest valminud dokumentaalfilm „Kibe šokolaad” paljastas noortele, kuidas kakaoistandustes kasutatakse lapstööjõudu. Sellele järgnes ka arutelu, kuidas antud olukorras lapse õiguse konventsiooni põhiprintsiipe rikuti. Teades lapstööjõu kasutamise tagamaid, uurisid lapsed, mida teha, et lapstööjõudu enam ei kasutataks. Iga laps sai ka ise välja töötada oma panuse lapstööjõu kasutamise peatamiseks, seda läbi koomiksite. Filmile järgnes töötuba, mis aitas lastel mõista, kuidas üks tööstus töötab. Selleks jagati igale lapsele üks roll või vahelüli šokolaaditööstusest. Näiteks kakaokasvataja, kakao kokkuostja, kakao edasimüüja suurfirmadele jne. Rollidele vastavalt jagati ka iga rolli esindajale tema nii-öelda eelarve: kui palju ta raha teenib ja mille peale kui palju raha kulub.

Tekstiilitööstuse ja vee ressursside osas viis samuti MTÜ Mondo läbi töötoa. Siinkohal küll dokumentaalfilme ei vaadatud, küll aga oli töötuba üles ehitatud interaktiivsel moel, kus lapsed said nii küsida, vastata kui ka erinevaid ülesandeid täita. Nii jälgiti, kuidas valmivad teksapüksid ja kuidas on maailmas joo-givee ressursid jaotunud.

Taalised töötoad aitavad oluliselt avardada laste maailma ning mõista, mida tegelikult tähendab lapse õigus elule ja arengule või võrdne kohtlemine. Maailmahariduse kohta saab rohkem uurida MTÜ Mondo [raamatukogust](#).

Lisaks nimetatud teemadele, viis MTÜ Mondo läbi ka sotsiaalkampaaniate töötoa.

Töötoas osalevad lapsed moodustasid taaskord grupid ning iga grupp pidi valima ühe neile olulise teema, mille põhjal sotsiaalkampaania teha. Nii valiti teemadeks liigne prügi, eba-võrdne kohtlemine, õpetajate ja õpilaste omavahelised suhted, aga ka narkootikumide kasutamine ja koolikiusamine.

Seejärel valmisid erinevad sotsiaalkampaania klipid, läbi mille antud teemale tähelepanu suunata. Sotsiaalkampaaniad on heaks vahendiks, kuna nii on võimalik ühendada laste jaoks oluline teema IT-ga, millega ka ilmselt enamus noori hästi hakkama saavad. Nii saab tavapärase kodutöö muuta hoopis põnevamaks väljakutseks.

Valminud sotsiaalkampaaniaid on võimalik vaadata [Youtube'ist](#).

SOTSIAALKAMPAANIA-PLOKK
OLI LASTELE VÄGA KAASAKISKUV.
NAD OSALESID AKTIIVSELT JA
KÄSITLEVATE TEEMADE VALIK
OLI VÄGA HÄSTI ÖNNESTUNUD.

SELLIST MEETODIT
SOOVIN KINDASTI
EDASPIDI
KASUTADA.

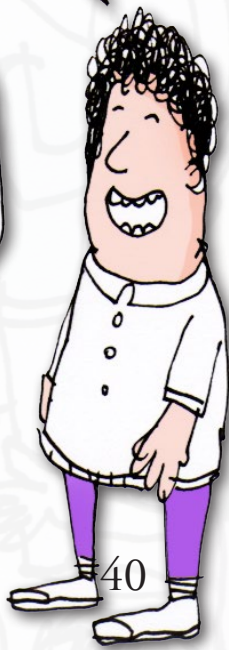

OLI NÄHA, ET TA
TÕEPOOLEST AR-
MASTAB OMA
TÖÖD; MEELDISID
TEMA MÄNGUD,
ERITI AGA VIIMANE
MÄNG.

TÄNA OLI VÄGA
LAHE, SEST SAIME
LÜHIKLIPPI TEHA.
JA SEE TULI HÄSTI
VÄLJA. JA KÕIGILE
MEELDIS. VÕIKS
JÄRGMINE KORD
KA UUESTI TEHA.

DIMA OLI LAHE, TA
LÕBUSTAS MEID, KUI
SAMAL AJAL OSKAS
EDASTADA KA INFOT.
VÄGA HARIVAD
MÄNGUD OLID!

SOTSIAALKAMPAANIA TEEMA
OLI KASULIK, SAAN SEDA TUNNIS
KASUTADA. TEKKIS MÖTE SEDA
ÜLEKOOLILISELT TEHA (TEGELIKULT
OLEN TUNNIS SEDA TEINUD - ÕPI-
LASED PIDID VÄLJA MÖTLEMA TER-
VISLIKKE ELUVIISE, PROPAGEERIDA
TEEMAPÄEVA JA REKLAAMI SELLELE,
FILMIMINE PAKUB ROHKEM PINGET
ILMSELT).

EESTI VÄITLUSSELTS

Eesti Väitlusselts, nagu nimigi ütleb, tegeleb väitlemisega, ühendades nii väitlusega tegelevaid õpilasi, tudengeid, õpetajaid, kui ka treenereid, koolitajaid, ettevõtteid ja vabatahtlike.

Väitlus on kindlate reeglitega võistlus tugevama argumendi eest. Meie (Eesti Väitlusselts) peame väitlust üheks olulisemaks ning efektiivsemaks demokraatlike väärtuste levitamise ning õpetamise vahendiks, kuna selles on kesksel kohal sisukam argument, tolerantsus erinevate maailmavaadete suhtes ning oskuslik eneseväljendus. Kõiki kolme kombineerides on hea väitluse abil võimalik analüüsida ühiskonnas levivaid nähtusi, vastuolulisi teemasid, kasutamata tähelepanu köitmiseks manipuleerimisvõtteid, oponenti solvamist või tühje emotsionaalseid väiteid. Väitlustes ei otsita ühest ning ainuõiget vastust konfliktsetele teemadele, vaid vastupidi püütakse välja selgitada kõikvõimalikud argumendid ning nägemused erinevalt pooltelt.

Eesti Väitlusseltsi kodulehekülg

Eesti Väitlusseltsi kutsusime projekti osalema, kuna läbi väitluse õpivad lapsed argumenteerima ning valju hääle ja füüsilise jõu asemel saavad olulisteks loogilisus ja faktid. Nagu eelnevalt ka öeldud, aitab väitlemine levitada väärtusi, mis on olulised ka lapse õiguste konventsiooni puhul.

Üheks teemaks, mille üle väitlemise töötoas argumenteeriti, oli kohustuslik koolivormi kandmine. Osalejad jagati kahte rühma, millest üks pooldas kohustuslikku koolivormi, teine rühm oli aga selle vastu. Nii anti kõikidele osalejatele piisavalt aega, et end ette valmistada ning argumente koguda.

Kuna õpilased valisid koos töötoa juhendajaga väitlemise teema, oli nende huvi antud teema osas olulisemalt suurem, kui see oleks olnud juhul, kui teema oleks paika pandud töötoa juhendaja poolt.

ISSAND! ESINEDA EI JULGENUD ÜLDSE! NAGU ETTE LUGEDA ENDAST. AGA SAIN VIST HAKKAMA... VÄITLUS OLI ÄGE, ERITI SEST TAHAKSIN JURISTIKS SAADA, KUID PEAN VEEL JULGUST KOGUMA. VÄITLUSES ÕPPISIME VÄITLAMA, ARUTAMA, KUULAMA.

TÄNA VÄITLUSE TÖÖTUBA OLI VÄGA VINGE. ERITI LAHE OLI JOOSEP, KES SELLE TÖÖTOA LÄBI VIIS. KUIGI MA JUBA SELLEST NATUKE TEADSIN, SAIN SIISKI TEADMISI JUURDE. SEE VÕIKS JÄRGMINE KORD KA OLLA.

Eesti Õpilasesinduste Liit loodi 1998. aastal 17.-18. oktoobril, kui toimus Tallinna Pedagoogika Ülikoolis üldkogu, kus õpilasesindajad otsustasid moodustada mitteformaalse õpilasomavalitsuste regionaalseid alaliite ühendava katusorganisatsiooni Eesti Õpilasomavalitsuste Liidu (nime muutus EÕELiks toimus kevad 2006).

Eesti Õpilasesinduste Liit esindab täna läbi oma liikmete ligi 100 000 õpilast üle Eesti, olles seega suurim noorteorganisatsioon Eestis. Liidu tööd juhib iga-aastaselt üldkogul valitud õpilastest koosnev juhatus.

Eesti Õpilasesinduste Liidu eesmärgiks on:

- 1. esindada Eesti õpilaste ja õpilasesinduste huve ja arvamusi avalikkuse ees, suhetes riigiasutustega ning rahvusvahelisel tasandil;**
- 2. aidata kaasa õpilasesinduste koostööle ning kogemuste vahetamisele;**
- 3. seista õpilasesinduste demokraatliku arengu ja järjepideva tegevuse eest Eestis; kaitsta õpilaste ja õpilasesinduste õigusi;**
- 4. seista hariduse kvaliteedi, õpikeskkonna parandamise ja õpimotivatsiooni tõstmise eest;**
- 5. parandada õpilaste vaba aja sisustamise võimalusi, tihendada õpilaste omavahelist suhtlemist;**
- 6. informeerida õpilasi Eesti ja rahvusvahelise hariduselu kohta;**
- 7. suurendada noorte osalust ja aidata kaasa kodanikuühiskonna arengule.**

Kuigi õpilasesindused on olemas peaaegu enamustes Eesti koolides, ei oma paljud õpilased siiski selget arusaama, mis on õpilasesinduse roll ja kuidas saab õpilasesinduse töös osalemine panustada koolielu parandamisse. Sellest tulenevalt palusime Eesti Õpilasesinduste Liidul viia läbi ka töötoa, kus nad selgitasid oma töid ja tegemisi. Et Ida-Virumaa on ka Õpilasesinduste Liidule jäänud pisut kaugemaks ja raskemini ligipääsetavamaks kohaks, viisime kaks osapoolt omavahel kokku: õpilasesinduste töö ja õpilased kuuest erinevast Ida-Virumaa koolist.

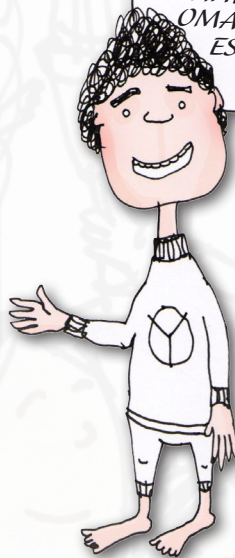
Töötoa tulemusena said projektis osalenud õpilased selge arusaama õpilasesinduse tööst ja eesmärkidest. Nagu mainitud, osales töötoas ka nende koolide õpilasi, kus õpilasesindust ei olnud ning töötoa üheks tulemuseks oli antud õpilase soov luua ka enda koolis õpilasesindus. Nende õpilaste puhul, kelle koolis juba õpilasesindus tegutses, tõi töötuba mõningaid mõtteid, mida õpilasesindusega koos ellu viia. Nii on ka paljude projektis osalevate õpilaste seminaride järgsed iseseisvad ülesanded seotud õpilasesindustega koolides.

LELE
SELETAS
ILUSTIJA
SAIME
TEADA
PALJUSID
ASJU.

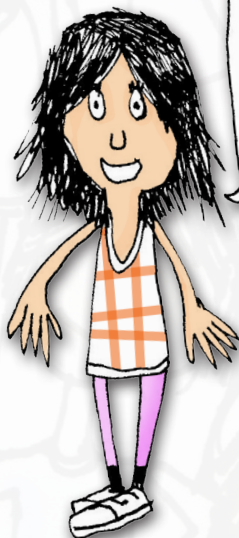

LELE TEGI ÕPILASESINDUSE HUVITAVAKS, SEST MULLE TUNDUS SEE IGAV JA MÖTTETU. JA ME TEGIME RÜHMATÖÖD.

SEE LÄKS KIIRESTI. MULLE MEELDIS. JA SEAL SAI IDEID, MIDA OMA ÕPILASESINDUSES TEHA.

PÄRIS HEA. ÕPILASED NÄGID JA TUNDSID OMAL NAHAL KUIDAS JA MIDA ÕPILASESINDUS TEEB.

ÕPILASESINDUSE LIIT OLI LAHE. KUNA MEIE KOOLIS ÕPILASESINDUST POLE, SIIS SAIME TEADMISI, KUIDAS SEDA TEHA.

LAPSE ÕIGUSTE MONITOORING

Viimasel, ühisseminaril oli lisaks eelnimetatud teemadele suureks osaks ka oma õiguste monitooring. Selleks ajaks oli lastel juba küllaldaselt teadmisi, mis on nende õigused ja kohustused. Monitooringu eesmärgiks oli, et lapsed ise analüüsiks, kuid võrd on neil võimalik oma õigusi ja kohustusi oma elukohas ellu viia, keskendudes täpsemalt teemale „Õigus haridusele”. Laste koostatud monitooring on ka oluliseks sisendiks lapse Õiguste Komiteele esitatavast lapse õiguste konventsiooni täiendavale aruandele.

Alljärgnevalt on koolide kaupa välja toodud laste enda analüüs, kuid võrd on tagatud neile ligipääs (huvi)haridusele. Analüüs on koostatud põhinedes küsimustele, mis projektis osalevatele õpilastele esitati ning millele õpilased pidid koos õpetajatega vastama.

SILLAMÄE KANNUKA KOOL

Sillamäe Kannuka kooli õpilased leidsid, et kool loob neile peaaegu kõik võimalused selleks, et haridus oleks tasuta ja ligipääsetav. Küll aga ei pääse kooli füüsilise puudega lapsed (puudub kaldtee koolimaja ees ja kooli treppidel, samuti pole koolimajas lifti). Kool on koos kohaliku omavalitsusega võimaldanud ka tasuta transpordi kooli saamiseks ja tagasi. Neile,

kes soovivad koolis käia jalgrattaga, on loodud kooli lähedale ja kooli territooriumile rattaparklad.

Mis puudutab turvalisust koolist, on kool palganud ka valvuri ning üles seadnud turvakaamerad. Seeläbi hoitakse silma peal koolis ja kooli territooriumil toimuval. Õpilaste ja õpetajate omavahelisi suhteid hindavad õpilased heaks, nähes neid väga demokraatlikena. Siinkohal toodi aga välja, et vahel võib juhtuda, et õpetajad solvavad õpilasi, võrreldes neid õpilase sugulaste ja tuttavatega. Sillamäe Kannuka koolis puudub koolivorm, mistõttu on õpilastel võimalik ise valida oma riietus. Koolil on olemas ka tugipersonal – huvijuht, sotsiaalpedagoog ja psühholoog.

Suurimaks mureks on koolitoidu piiratud valik. See tuleb eriti ilmsiks taimetoidu eelistajate puhul, nende peale pole väga mõeldud. Tulles tagasi erivajadustega laste juurde, siis Sillamäe on lahendanud antud probleemi nii, et kas õpilased tulevad kooli eriajal või läheb õpetaja nende juurde koju.

JÕHVI GÜMNAASIUM

Jõhvi Gümnaasiumi õpilased hindavad kooli ja kohaliku omavalitsuse poolt korraldatud koolitransporti väga mugavaks ja hästi reguleerituks. Näiteks maksab kohalik omavalitsus bussikaartide eest igakuiselt ise. Mugav transport võimaldab õpilastel käia järelvastamistel ning tegeleda oma hobide ja huviringi-

dega. Samuti kiidavad Jõhvi Gümnaasiumi õpilased oma kooli toitu ja kooli keskkonda. Koolis on palju pinke, istumiskohti ning hiljuti avati puhveti asemel nii-öelda puhketuba.

Mis puudutab puuetega lapsi, siis Jõhvi Gümnaasiumi pääseb ratastooliga ligi ainult esimesele korrusele, mujal puuduvad kaldteed / lift. Selle jaoks on loodud Jõhvi abikool koos eripedagoogidega. Abikooli miinuseks on kindlasti asjaolu, et mõningad ruumid sellest koolist ei ole kasutamiskõlblikud ning koolis napib personali. Kui õpilase vaimsed võimed on keskmised ning kui ta pääseb ligi vähemalt esimesele korrusele, püütakse õpilasele vastu tulla, et ta saaks käia Jõhvi Gümnaasiumis. Keskendudes uuele riigigümnaasiumile, siis õpilased on väga rahul sellega, et uus kool toob kokku nii eesti kui ka vene keelt kõnelevad õpilased. Loodud on võimalus ka koduõppeks, ent selles nähakse pigem viimast hädavarianti, kui esmast, mugavat lahendust. Sõltuvushaigete laste jaoks on loodud spetsiaalne koolhaigla.

Lapsed saavad kaasa rääkida kooli puudutavatel teemadel õpilasesinduse kaudu, saavad ka valda minna (9kl on hetkel väga aktiivne). Õpilased leiavad, et Jõhvi Gümnaasium püüab arvestada iga õpilase erisusega (koolis on õppinud iirlased, türklased, koeralane, kakskeelsus on esindatud ja suhtlemine nende vahel toimib). Just läbi rollimängude suunavad õpetajad tähelepanu diskrimineerimisele – mida tähendab olla diskrimineeritud jne. Peale õpetajate on koolis psühholoog, logopeed, sotsiaaltöötaja, sotsiaalpedagoog, huvijuht. Õpilased tõid välja ka asjaolu, et nii nagu ka Sillamäe Kannuka koolis, on ka Jõhvi Gümnaasiumis aeg-ajalt probleeme õpilase ja õpetaja omavahelise suhtlemisega. Algklassides on ka koolikiusamist, ent kool on sellest teadlik ning püüab antud probleemi lahendada.

IISAKU GÜMNAASIUM

Erinevalt eelpool kirjeldatud koolidest, leiavad Iisaku Gümnaasiumi õpilased, et koolil on probleeme, mis takistavad kõigil hariduse kättesaamist. Näiteks käivad koolibussid ainult kaks korda päevas (hommikul tuakse lapsed kooli, pärast tunde viiakse tagasi koju), aga huviringid algavad alles pärast bussi lahkumist. Sellest tulenevalt ei ole osadel õpilastel võimalik huviringides käia. Põhikoolil on söök tasuta, ent gümnaasiumis on tasuline ning just viimase puhul sooviksid õpilased, et oleks samuti tasuta. „Lapse hääl!“ projektis osalenud õpilased on võtnud endale eesmärgiks ka parandada koolitoidu kvaliteeti, mis on neil juba mõningal määral ka õnnestunud. Füüsilise puudega lapsed ei pääse koolimajja, kuna puuduvad kaldteed. Teiseks oluliseks probleemiks on, et teist keelt kõnelev laps ei saaks koolis hakkama, kuna sealne personal ei valda teist keelt (peamiselt vene keelt). Iisaku Gümnaasiumis pole õpilasesindust, mistõttu on õpilastel raske kaasa rääkida ja muudatusi teha kooli elu-olus. Sellest tulenevalt on õpilased võtnud eesmärgiks luua tuleval aastal õpilasesindus.

Õpilased tõid välja ka asjaolu, et õpilaste ja õpetajate omavahelised suhted pole kõige paremad. Kuigi õpilastel on võimalik käia tasuta ka huviringides (nt korvpall), on ka tasulisi huviringe (pilliõppimine, tantsimine) ning just tasulised huviringid huvitavad õpilasi rohkem. Positiivsena toovad õpilased välja Iisaku Gümnaasiumi õpilaskodu ja häid sportimistingimusi.

Samuti on õppevahendid – töövihikud ja õpikud – tasuta (sh ka gümnaasiumi osas) . Koolis töötab ka sotsiaalpedagoog ja logopeed. Alanud õppeaastal on lisaku Gümnaasiumis ka uus direktor ja ka palju uusi õpetajaid.

AVINURME GÜMNAASIUM

Õpilased leidsid, et Avinurme Gümnaasiumis on põhiharidus kõigile kättesaadav. Kooli kodukord on paika seatud kaasates õpilasesindust ning kodukord toob välja reeglid, kuidas tunnis käituda. Õpilased tõid välja ka asjaolu, et kooli juhtkond arvestab nende arvamusega niivõrd palju, kui võimalik. Koolis on läbi viidud ka rahuloluküsitlusi ja kaasatud õpilasesindust.

Koolil on uus õppekava ning samuti uued nõuded sööklale. Valla poolt on organiseeritud transport kooli ja tagasi kahel liinil. Taaskord, transport on korraldatud tundide lõppedes ning kuna ühel suunal väljub buss varem kui teisel, ei saa osad õpilased huviringides osaleda. Samal ajal saavad teise liini kasutajad käia ka huviringides. Vähesel määral esineb õpilastevahelist diskrimineerimist tulenevalt rahvusest. Näitena toodi tumedanaahaliste laste vastu suunatud vaimset ja füüsilist vägivalda. Õpilased tõid välja ka asjaolu, et antud juhtumitega ka tegeletakse. Lisaks sellele esineb diskrimineerimist vaesematest pe-

redest laste suunas, samuti ülekaalulisemate laste suunas ja nende, kellel ei ole uhked riided jne. Selliste juhtumite jaoks on üles pandud ka videokaamerad. Enamasti arvestab kool õpilaste erisusega, ent on ka kordi, kus mõni õpetaja seda ei tee. Näitena toodi välja juhtum, et kui mõni laps on tõsiselt haige ja ta ei saa heakorrapäevale tulla, siis õpetajad ei usu seda. Koolis töötab sotsiaaltöötaja, logopeed, lihtsustatud õppeklass, tunnirahuklass ja pikapäevaõpetaja. Õppematerjalid on tööõpetuses poistel kõik olemas ja tüdrukutel vajaduse korral, ent on juhtumeid, kus tüdrukute tööõpetuses puuduvad vahendid. Sügisel renoveeritakse spordihoone, mis tagab oluliselt paremad sportimisvõimalused.

NARVA PAJU KOOL

Õpilased leidsid, et nende koolis on olemas ligipääsetav tasuta haridus. Igal õpilasel on õigus osaleda kooli elus, seda läbi õpilasesinduse ja osalemisega kooli koosolekutel. Ligipääsu koolile hindasid õpilased üsna kehvaks, sest pole valgustatud teid ja samuti puuduvad ülekäigurajad. Lisaks sellele ei ole Narva Paju koolis loodud kooli poolt võimalusi erivajadustega õpilastele.

Õpilased leidsid, et Narva Paju koolis on ka diskrimineerimist – näiteks kiusavad ja mõnitavad vanemad õpilased nooremaid. Koolis rakendatakse lihtsustatud õppekava kurtummadele jt. Samuti töid õpilased välja, et koolis on tugev

abipersonal – kaks sotsiaalpedagoogi, psühholoog, logopeed. Koolis on osaliselt tasuta õppematerjalid. Miinusena toodi välja, et koolil ei ole puhketubasid, ei õpilastele ega õpetajatele. Koolil on väga väike raamatukogu, puudub ligipääsu arvutitele. Kuigi koolil on informaatika klass, saab seda kasutada ainult tunni ajal. Infot jagatakse kooli kodulehe kaudu, mida õpilased kasutavad harva. Kõige rohkem kasutatakse koolis olevaid infostende. Õpilased töid välja, et kooli juures puuduvad erinevaid huviringid, ainsaks on eestikeelne huviring ning ülejäänud huviringid on nõ linnas. Ka tunniplaani koostamisel ei kaasata õpilasi ega küsita nende arvamust. Arvamust küsitakse vaid koolitoidu osas üks kord aastas ja kui tavaliselt küsitakse arvamust, siis tagasisidet selles osas ei anta. Narva Paju kool oli ainukene kool, kus toodi välja, et ka lapsevanemad peavad osaliselt kinni maksma õppematerjalid, kuna koolil puuduvad vahendid õppematerjalide täielikuks väljaostmiseks.

KIVIÕLI VENE KOOL

Kuni põhikooli lõpuni on Kiviõli Vene koolis tagatud tasuta haridus, ent mis puudutab huviharidust ja gümnaasiumi osa, siis seal on tegu juba tasulise haridusega (arvestades, et tasuta tuleb nii koolitoidu kui ka õppematerjalide eest). Koolis tegutseb aktiivselt ka õpilasesindus, kellega juhtkond arvestab olulisel määral. Õpilasesindus kujutab endast kooli esindust, kes korraldab pea kõik üritused koolis ning kelle koostada on ka

kooli ajaleht. Nendele õpilastele, kes elavad linnast väljaspool, on kooli poolt korraldatud transport. Koolis tegutseb ka puhvet, kus õpilased saavad soovi korral süüa osta. Koolikiusamisest rääkides toovad õpilased näitena, et vähesel määral esineb vanemate õpilaste poolt noortemate õpilaste kiusamist. Koolis eksisteerib lihtsustatud programm, erinevad abiklassid (väiksemad õppeklassid, mis on suunatud väiksema õppevõimekusega õpilastele). Koolis töötab ka sotsiaalpedagoog. Lisaks sellele tagab kool õpilastele tasuta õpikud ja muud õppematerjalid. Koolil puuduvad aga kaldteed, mis tähendab et erivajadustega noored ja ka lapsevanemad ei pääse kooli. Lisaks sellele tunnevad õpilased puudust medõest, kes küll on koolis olemas, ent kes pole igapäevaselt kättesaadav. Kiviõli Vene koolis koostas kooli põhikirja direktor ise. Õpilased pole kursis sellega, mis on kooli põhikirjas välja toodud, nad teavad lihtsalt, et see on olemas. Kuna Kiviõli Vene koolis toimub õpe vaid 1.-9.klassini, jätkavad gümnaasiumis õppijad õpinguid teises, eesti õppekeelega koolis. See on aga tekitanud olukorra, et gümnaasiumi õpilased, kes tulid Kiviõli Vene koolist, peavad mõningaid tunde ikkagi võtma Kiviõli Vene koolist.

*MULLE MEELDIS, SEST
SAIN ARU, ET MINU AR-
VAMUS JA KOGEMUSED
LOEVAD JA ON TÄHTSAD.
LOODAN, ET ME LAHEN-
DAME PROBLEEMI ERI-
VAJADUSTEGA INIMESTE
LIGIPÄÄSETAVUSE OSAS.*

MINU JAOKS EI OLNUD VÄGA RASKE, SEST NII SAIME RÄÄKIDA OMA KOOLI MUREDEST KA TEISTELE.

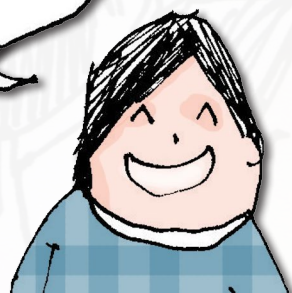
OLI VAID ÜKS PROBLEEM, KUID VÄGA VALUS PROBLEEM - ERI-VAJADUSTEGA INIMESED EI SAA HARIDUSELE LIGI.

SEE OLI HUVITAV KUID RASKE, SEST SEE ON UUS TEEMA NING KEERULINE.

MINU JAOKS EI OLNUD SEE RASKE. SEE OLI HUVITAV, KUID MÕNINGATELE KÜSIMUSTELE EI OSANUD MA VASTATA.

MULLE MEELDIS MONITOO RINGUST RÄÄKIDA, KUID SEE OLI PISUT KEERULINE ÜLESANNE.

LASTE ISESEISVAD ÜLESANDED

Iga seminari järgselt paluti lastel valida ise endale kodutöö. Eeldus oli, et see kodutöö on seotud millegagi, mis on laste jaoks oluline ning mida nad sooviksid oma kodukohas muuta. Kahe seminari vahel oli lastel võimalus oma kodutööga tegeleda ja seatud eesmärgid täita.

Nii viisid lisaku Gümnaasiumi koolinoored läbi küsitluse oma kaasõpilaste seas, uurimaks rahulolu koolis pakutava toiduga. Küsitluse tulemused edastati kooli juhtkonnale, kes seepeale edastas need teenuse pakkujale.

Avinurme koolinoored võtsid eesmärgiks aidata kaasa kohaliku piirkonda loodava terviseraja loomisele. Samuti, nagu Avinurme kooli monitooringust ilmnis, püüti leida lahendust probleemile, kuidas saaksid kõik lapsed osaleda ka huvihariduse tegevustes. Kuna üks koolibuss väljub vahetult pärast tundide lõppu, ei ole kõigil lastel võimalik huviharidusega tegeleda.

Jõhvi Gümnaasiumi noored viisid õpilaste seas läbi küsitluse, uurimaks, missugune peaks tulema Jõhvi rajatava riigigümnaasiumi garderoob. Küsimustikus uuriti peamiselt, missugused kapid ja missugune värvitoon oleks õpilastele sobivaim. Antud tulemused edastati kooli juhtkonnale, kes seejärel viis omavahel kokku küsitluse koostanud õpilased uue riigigümnaasiumi arhitektiga.

Taolisi, iseseisvaid algatusi viisid läbi kõikide koolide õpilased. Seminaridelt saadud teadmised rakendati enda poolt seatud ja vajalikuks peetud eesmärgi täitmisele.

Oluline eeldus antud ülesannete puhul on, et need oleks õpilaste enda valitud. Sel juhul tunnevad õpilased isiklikku huvi ülesande täitmisel ning nende õpihimu seminaril on ka oluliselt

suurem – seminarilt saadud teadmised toetavad neid ülesannete läbiviimisel.

Teiseks oluliseks eelduseks ülesannete läbiviimisel on õpetajate-poolne toetus ja juhendamine. See tähendab, et õpetaja juhendab lapsi ja laseb neil ise paika panna tegevused eesmärgi täitmiseks. Samuti saab õpetaja toetada õpilasi, kui õpilased soovivad konsulteerida kooli juhtkonnaga või esitada neile oma töö tulemusi.

Igal seminaril tutvustasid ka õpilased oma tegemisi – kui kaugelt nad olid jõudnud, mis tegevusi nad seni läbi on viinud ning missugused on planeeritavad tegevused. Nii said erinevate koolide õpilased omavahel kogemusi jagada ja üksteiselt nõu küsida.

Kuigi ülesannete läbiviimine oli otseselt suunatud nendele noortele, kes projektis osalesid, avaldas see laiemat mõju kogu õpilaskonnale. Nii haakusid tegemistesse ka teised noored, kes küll projektis ei osalenud, ent kes õpilaste tegemiste vastu huvi tundsid.

Lisaks ülesannete täitmisele, viisid õpilased koolides läbi ka infopäevi. Infopäevadel jagati projektist „Lapse hääl!” saadud teadmisi ja tutvustati tegemisi teiste kaasõpilastele ja –õpetajatele.

PROJEKTIS OSALENUD ÕPETAJAD

Igast projektis osalevast koolist olid kaasatud ka 2-3 õpetajat. Õpetajad valiti kooli juhtkonna poolt vastavalt sellele, kes õpetajatest tundsid soovi projektis osalemise vastu.

Nagu varasemalt mainitud, pakuti ka õpetajatele erinevaid töötube-seminare juba projekti käigus toimunud seminaridel.

Esimene koolitus nii projektis osalevatele õpetajatele kui ka kõikidele projekti partneritele toimus enne esimesi seminare Remniku Õppe- ja Puhkekeskuses. Koolituse teemaks oli lapse õigused ja koolitajaks Peter Dixon, kes on pärit Suurbritanniast. Peter Dixon omab aastatepikkust kogemust töötades lapse õiguste valdkonnas. Meeskonnakoolitus õpetajatele ja projekti partneritele oli vajalik, tagamaks kõikidele projekti osapooltele võrdsed teadmised ja taust seoses lapse õigustega. Koolitus oli kolmepäevane, andes põhjalikud teadmised nii lapse õigustest, sellega seotud institutsioonidest ja dokumentidest, seadustest.

Lisaks antud koolitusele, oli õpetajatele suunatud ka kahepäevane koolitus teemal „Humanistlik õpilase käsitlus koolis“. Koolituse läbiviijaks oli psühholoog, pereterapeut ja koolitaja Roman Timofejev.

Läbi koolituste ja seminaride, pakkusime ka õpetajatele uusi teadmisi ja meetodeid, mida koolitunnis jagada.

Mõningane tagasiside õpetajatelt kogu projekti osas:

„Kohtusin uute huvitavate inimestega, kelle kogemused ja tööstiil inspireerisid oma tunde mõnikord veidi teistmoodi tegema. Tore oli naaberkoolide õpetajatega suhelda, kuulda huvitavatest tegevustest nende koolis. Oleme ka hiljem suhelnud, materjale jaganud. Minu jaoks on see väärtus, sest olen koolis olnud üsna lühikest aega.“

„Kasulik oli näha projektis osalenud lapsi natuke teise nurga alt, kui tavalistel koolipäevadel. Ka õpetajatele mõeldud seminarid olid harivad- igast ühest sai midagi. Mõned läbi tehtud mängud ja võtted tulevad tundide või ürituste läbiviimisel kasuks.“

„Olen kasutanud tunnis materjale, mille sain projektist. Nt. ülesanded, mängud. Olen tunnis näidanud filme. Sain ideid loovtööde tegemiseks- kogesin, et õpilased suudavad end kokku võtta, et korraldada midagi, mis nende elu muudab huvitavamaks. Pakkusin loovtööna välja ühe ülekoollise ürituse- rattaretkke, kuid õpilased kartsid, et ei tule sellega toime. Mina uskusin neisse rohkem, kui nad ise. Kindlasti pakun selle uuesti välja järgmistele õpilastele ja olen kindel, et see saab toimuma“.

„Arvan, et õpilased muutusid julgemaks, said uusi tutvusi. Võib-olla nii mõnigi sai üle oma hirmudest. Teie team töötas väga hästi, sest korduvalt toodi välja, et olite lahedad, tempokad; kõik oli hästi korraldatud. Esimese aasta kohta arvasid lapsed, et kõigest ei saadud päris aru, et oldi vist veidi liiga noored. Üldmulje on positiivne. Teiega koos teeksid nad veel midagi toredat.“

„Meriti töötuba oli hariv, mõtleva panev, asjalik. Sain ideid, kuidas lapsi lähendada grupiks ja toetada initsiatiivi.“

KOKKUVÕTE

Kokkuvõttena on projekti tulemused olnud positiivsed. Nii, nagu õpetajate kui ka õpilaste tagasisidest ilmnas, jäid peaaegu kõik projektis osalenud projektiga rahule. Oluliste plussidena toodi korduvalt välja erinevate partnerite osalemine projektis. Erinevate partnerite osalemisega levitatakse kõikide partnerite poolt kasutatavaid meetodeid ja teadmisi, mis kokkuvõttes annavad õpetajatele rohkem võimalusi oma koolitunde põnevamaks ja interaktiivsemaks muuta. Osalenud lapsed töid välja erinevate koolitajate pädevuse – kuna partnerite näol oli tegemist ühele konkreetsele teemale keskenduvate ekspertidega, omavad nad suurepärasest kogemust antud valdkonnas.

Just kasutatavate meetodite mitmekesisus erinevate teemade avastamisel on olnud projekti suurimaks tugevuseks.

Nagu varasemalt mainitud, viis MTÜ Lastekaitse Liit läbi uuringu [„Laste ja noorte osalus ja kaasamine koolis“](#). Uuringus osalesid ka projektis „Lapse hääl!“ osalenud õpilased, moodustades võrdlusgrupi, kelle vastuseid võrreldi kogu vastajaskonna vastustega. Nii oli võimalik selgitada taoliste projektide, nagu „Lapse hääl!“, mõju laste teadlikkuse edendamisel.

Võttes arvesse uuringu tulemusi, selgub et projektil „Lapse hääl!“ on olnud oluline mõju laste teadlikkuse tõstmisel. Uuringu tulemused kinnitavad ka seda, et projektil „Lapse hääl!“ oli lisaks teadmiste suurendamisele ka otsene mõju projektis osalenud laste soovile oma õigusi realiseerida. „Lapse hääl!“ oli lisaks laste ja noorte teadmiste suurendamisele ka otsene mõju projektis osalenud laste enesekindlusele ja soovile oma õigusi realiseerida.

Lisaks sellele hinnati positiivselt ka asjaolu, et projekt kaasas erinevate kogemustega lapsi. Oli aktiivseid ja hea õppeedukusi.

sega noori, kui ka vähemaktiivseid ja koolis pigem märkamatuks jäävaid õpilasi. Nii toetas projekt erinevate noorte omavahelist läbisaamist kui ka julgustas tagasihoidlikemaid ja mitte nii enesekindlaid õpilasi. Samal ajal toetasid teised, juba kogenenumad noored oma kaaslasi.

Kindlasti vajab suurendamist eesti õppekeelega koolide ja vene õppekeelega koolide omavaheline suhtlemine. Kuigi projekti raames kohtusid mõlema õppekeelega koolide noored ja õpetajad, oleks olnud võimalik nende omavahelist läbikäimist veelgi suurendada.

Kuigi pingutasime, et hoida kontakti nii õpilaste kui ka õpetajatega ka seminaride vahepealsel ajal, jäi ka see aspekt pigem keskmiseks. Siit ka õppimiskoht, et järgmisel korral pidevas kontaktis olla. See tähendaks rohkem koolide küllastamisi ja erinevate koolidevaheliste ürituste korraldamist. Nii suureneks ka erinevate koolide õpilaste ja õpetajate omavaheline suhtlemine. Lisaks sellele aitaks see hoida noori rohkem motiveerituna, kuna seminaridel on alati pigem elevam ja aktiivsem meeleolu, kui igapäevases koolielus. Nii jahtuvadki suuremad emotsioonid ja pealehakkamine juba mõne nädalaga pärast seminari.

Projekti jooksul õppis ka meeskond nii mõndagi. Seega tahaksime jagada ka omapoolseid nõuandeid taoliste projektide korraldamisel.

Esimene ja peamisem reegel on alati kaasata ka lapsi ja noori juba planeerimise faasi. Nii kogusime iga seminari järgselt tagasisidet noortelt, uurimaks, kuidas järgmine seminar veelgi paremini korraldada. Tagasisidest saadud mõtted-ideed said ka järgnevatel seminaridel rakendatud. Näiteks tundsid lapsed, et neil ei olnud piisavalt vaba aega, et omavahel suhelda. Nii proovisimegi töötubade aega pisut lühendada ja öhtused tegevused korraldada nii, et kõigil jääks aega ka üksteisega suhelda. Tagasisides toodi välja ka ettepanekuid, mis teemadel

sooviksid noored rohkem õppida ja arutleda. Vastavalt sellele sai koostatud järgmised seminarid.

Sama reegel kehtis ka seminaride ajal. Ühiselt seati sisse kodukord, kus noored ise töid välja, missugused reeglid-nõuded igale osalejale kehtivad. Koostati ühine leping, mis kõikide poolt ka allkirjastati. Nii oli reeglites kirjas ka näiteks öörahu algusaeg ja kohustus kohelda kõiki austusega. Ühiselt paika seatud reeglid kutsuvad ka lapsi üles neid rohkem jälgima. Eriti innukad oldi muidugi reeglite rikkujatele karistuse määramisega. Nii loeti ka luuletusi ja joosti ringe ümber majade.

Kindlasti annab taolisi projekte laiendada ka nii, et see kaaks lisaks osalevatele õpilastele ja õpetajatele ka teisi, kes projektis otseselt ei osale. Kuigi läbi koolide korraldatud infopäevade ja kohtumistega seda ka sooviti, oleks võimalik seda mõju veelgi suurendada. Muidugi tasub meeles pidada ka projekti eelarvet, mis seab omad piirangud, kuid kasvõi läbi erinevate iseseisvate ülesannete oleks võimalik kaasata ka teisi õpilasi. Siiski, seegi aspekt jääb pigem õpilaste enda valida, kas seda järgida või mitte. Projekti jooksul saadud kogemus näitab, et pigem kaasatakse ka uusi õpilasi.

„Kõige rohkem meeldis, et lapsed said palju targemaks, julgemaks, õppisid vastutust, erinevad tegevused, psühholoogilised töötoad, nägi lapsi teises olukorras kui koolis“.

„Kõige enam meeldis, et korraldajad oskasid panna lapsed tegutsema ühtse meeskonnana.“

Projektimeeskond tänab kõiki projekti elluviimisesse panustajaid ning julgustab lapsi ja noori kaasama ning neile osalusvõimalusi looma!

